

Церква і Нарід

ДВОТИЖНЕВИК, ПРИСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ
І ЦЕРКОВНО-ГРОМАДСЬКИМ СПРАВАМ.

Рік IV.

Кремянець, 15 жовтня 1938 р.

Ч. 20.

АРХІЄПИСКОП АЛЕКСІЙ.

С л о в о

в неділю двадцять четверту по св. Тройці.

Сьогодні, друзі мої, ми вислухали євангельське оповідання про два великих чуда, які сотворив Господь наш: про сцілення кровоточивої жінки і воскресення дочки Іаїра. Обидва чуда сталися по молитвах тих, кому оказано було благодійство, хоч молитви були і не однакові. Іаїр прилюдно впав до ніг Спасителя, молячи про сцілення дочки, і був вислуханий; Господь, нічого не сказавши, встав і пішов до нього, щоб допомогти йому. По дорозі до Іаїрового дому була сцілена кровоточива жінка, яка не взивала і не падала до ніг Господніх, але молилася в серці своєму. Господь вислухав цю сердечну молитву і дарував жінці сцілення. Очевидно, в істоті своїй молитва Іаїра і жінки кровоточивої була одна — повна віри, надії й відданости, а тому і вислухав її Господь. О, як би і наші молитви були такими. Не говорили б ми тоді: „молюся, молюся, а Бог мене не слухає“. Чи не для того і вислухали ми сьогоднішню Євангелію, щоб і нам дійти до такої молитви, в якій нема відмови?... Розмислимо.

Благодійний погляд Отця небесного проникає всю вселенну. Не мається створіння, яке б воно мале не було, що не одержувало б від Бога дарів життя, задоволення і щастя по роду своєму. Чоловік — вінець створіння і має найвище на землі призначення, а тому на ньому спочиває особлива опіка Божественного провидіння. Господь є близьким до кожної людини, бачить усі її потреби, чує й приймає кожний віддих її серця і усім готовий подати евоєчасну поміч. Ніхто з людей, як би він не був грішний, не повинен думати, що Бог може забути нас, відступити від нас і бути недоступним для нас при нашому звернен-

ні до Нього. Можливо, і буває це в людських взаємовідносинах, коли нижчі з людей не завжди можуть досягнути до вищих, але не у Бога, що перед Ним і цар і раб передстоять з однаковою сміловістю, з однаковою надією на поміч, на милість. І самим могутнім засобом спільноти нашої з Богом, для всіх доступним, служить молитва, як піднесення ума і серця нашого до Бога в хвалах, подяках і просьбах. І нема чоловіка, якого б молитва не могла стати сильною, бо, по слову Спасителя, — „все, чого попросите в молитві з вірою, дістанете“ (Мф. XXI, 52). Молитви віри і надії не тільки сильні для нашого життя тілесного, або просвіщення нашого розуму, але можуть завжди і чудеса творити, бо ж з священої історії й церковного передання ми знаємо, що молитвою низводився дощ на спрагнену землю, камінь давав води, море відкривало своє дно, сонце затримувало свій світ, сцілялися хворі, воскрешалися мертві. Люди дійством молитви надіялися силою звише і, довершуючи чудес, являлися як би друзями самого Бога.

Але, браття христіяни, благодатна сила Божа, яка в немочі людській звершується, не завжди може бути близькою до нас і доступною нам. Ми самі повинні наближати її до себе, щоб і молитва наша була достойною і сильною.

Перш за все, ми повинні знати, що люди роблять себе достойними Божественної помочі своїм чеснотливим життям, бо, як каже слово Боже, — „очі Господні звернуті до праведних, і уха Його до молитви їх, а лице Господне проти ділаючих зло“ (1 Петр. III, 12). Отож-то молитва наша, перш за все, повинна бути зеднання з нашим добрим життям, щоб стати сильною перед Богом. Колись, — оповідається про таку молитву в отечниках, — на острові Кипрі були засуха, і створінням Божим загрожував голод. Начальник Кипра, з єпископом і клиром, молилися усердно про послання дощу, а раз відправлено було і урочистого молебна. Під час молебну єпископ почув голос: „іди до воріт міста і проси першого, що його зобачиш при вході, щоб він помолився, і він буде вислуханий Богом“. Єпископ зо всіма клириками і людьми пішов до городських воріт, зобачив ідучого першим до міста старця-дрворуба, з вязкою дров на спині, і зупинив його.

Дроворуб, знявши з себе ношу, вклонився і просив для себе святительського благословення, але єпископ сам відклонився йому і сказав: „помолися Господу, щоб дарував милість людям своїм і оросив землю дощем“. Здивований дроворуб, рахуючи себе недостойним молитися за других, відмовлявся, але врешті, покірний вимозі єпископа, преклонив коліна і став молитися. І що ж? Не встиг він ще закінчити своєї молитви, як полився дощ, що оживив землю. Тоді єпископ каже йому: „для загальної користі скажи нам, як ти живеш, щоб і ми, взявши з тебе приклад, могли жити так само“. Смирений старець відповів: „я чоловік бідний, кожний день вихожу з міста і, набравши дров, приношу їх до міста, продаю і від того маю прожиток; дому і майна зовсім не маю, і спати маю звичай на паперті церковній; часто терплю голод і холод, але ніколи не ропщу і за все хвалю Бога“. Усі тоді зобачили, що в місті перебуває великий угідник Божий, молитву якого Бог вислухав, бо вона сполучена була з правдивим життям.

Окрім праведного життя, потребується від нас, аби молитва наша, щоб бути їй сильною перед Богом, була без перестанку. „Будьте в молитві постійні“ (Рим. XII, 12); „моліться безустанно“ (1 Сол. V, 18); „хочу, щоб молитви творили мужі на усякому місці“ (1 Тим. II, 8), — ось як наказує св. апостол. Але чи ми слухаємося того наказу? Не тільки не слухаємося, але ще й виправдовуємо себе: „ми, мов, не монахи, щоб увесь час наш присвячували молитвам; не можемо ми постійно молитися, бо у нас багато обовязків родинних і громадських“. Не тільки не виконуємо наказу апостольського, але дійшли до того, що і лягаємо і встаємо без молитви, трапезуємо ж і робимо свої діла не тільки без молитви, а і навіть без хрестного знамення. Значить, тут діло не в недосуді від множества справ, а просто в маловіррі і байдужності за своє спасіння. О, як потрібно нам пам'ятати слово Господне: „без Мене нічого не можете творити“ (Іо. XV, 5) і завжди згадувати цю євангельську жінку кровоточиву, яка навчає нас, що для сердечної внутрішньої молитви не треба залишати й своїх занять та трудів. Про можливість такої безустанної сердечної молитви добре навчає нас і св. Іоан Золотоустий: „де б ти не був, всюди можеш

поставити жертівник; покажи тільки добру волю, і не помішає тобі ні місце, ні час; хоч ти і не преклониш колін, не станеш бити себе в груди і не протягнеш рук до неба, а тільки покажеш палаючу душу, то все вчиниш потрібне для молитви. Можна і жінці, сидячи за прялкою, або займаючися тканням, дивитись умом на небо і гаряче призвати Бога; можна і мужеві, йдучи куди-небудь, усердно молитись; можна, сидячи в майстерні, або в крамниці підноситись душею до Бога; можна і слuzі, купуючи або працюючи в кухні, гаряче і усердно молитись. Бог не гнушається місцем, а потребує тільки палаючого серця і ціломудреної душі.

Але щоб здобути ласку Божу, особливо повинно удосконалюватись в любові до людей і в ділах благодворіння людям. Милість Божа дається чоловікові за його милосердя, як і сказано: „блажені милостиві, яко тії помилувані будуть“ (Мф. V, 5). Бог завжди, також, подає тим, що самі дають другим в потребі, як написано: „давайте і дасться вам“ (Лк. VI, 38) Хто ж просить тільки для себе, той не може надіятися на одержання помочі від Бога, того молитву не прийме Господь. „Просите і не одержуєте, бо просите не на добро, а для своїх вожделінь“ (Як. IV, 2), каже св. апостол. І хто не забуває благодворіння (Євр. XIII, 16), той не тільки прикликає на себе благословення Боже, а і молитву свою робить неустанною. Ось як про це читаємо в подвигах свв. угодників. Одного разу старець Лукій так півчав ехваїтів-молитвенників: „я вам покажу, що я, і займаючися рукоділлям, молюся неустанно. Проводячи цілий день в роботі і молитві, я заробляю декілька монет; дві з них я подаю за двері бідним, а решту вживаю на їжу. Хто візьме моїх дві монети, молитесь за мене, коли я їм, або сплю, і таким чином я, по милості Божій, звершаю неустанну молитву“.

Але й цього мало. Молитва, сполучена з благодворінням, також чудеса творила во всі часи. Із сказань свято-отечеських і житій святих ми маємо багато прикладів того, як милосердні подвижники пакликали на себе Боже благословення, так що ніколи не мали недостатку для благодворінь. Так, про одного старця оповідається, ще він давав під час голоду хліб усім, хто приходив до нього. Але дійшло до того, що в коморі і у нього не стало

хліба, як про це доложив йому його ученик, коли старець наказав йому дати бідному хліб. Тоді старець наказав: „іди пошукай“. Ученик пішов, відчинив комору і зобачив, що вона, яка була до того пустою, наповнена тепер хлібом. Він злякався, але був врозумлений, що милостиня творить чудеса, і в молитвах прославив тоді Бога.

Ось, друзі, якої спасеної молитви навчає нас сьогоднішня евангелія, щоб ніхто з нас не ослабівав в своїх молитвах з надією, що Бог завжди чує нас і в потрібний для нас час задовольнить наші просьби. Ми повинні сполучати наші молитви з чеснотливим життям і милостиною, але й пізнання нашої гріховності та недостойнства не повинні перешкоджувати нашій вірі і надії, бо ж і Іаїр і кровотечива жінка не рахували себе праведниками, однак Господь, по молитві їх, вислухав їх і задовольнив їх бажання. Будемо певні в силі і наших молитов, бо не за наші, в решті решт, заслуги, а єдине з ласки Своєї приймає й задовольняє наші молитви Господь. Амінь.

~~~~~
СВЯЩ. МИХАІЛ ТАРНАВСЬКИЙ.

Знад хмар у підземелля.

„...заміняли правду Божу в лож і поклонялись і служили сотворінню більш як Творцеві“

Рим. I, 25.

Übermensch! Übermensch! Це оклики висловлювання „надлюдини“ XIX і початку XX віків. Доба, що замикається в межах цих віків, винесла смертну людину до достоїнства якогось божища та записалась в історії фактом побіди над силами природи та незалежнення від релігійних та моральних постулатів. Того рода нездорова еманципація повоєнних днів здобуває для себе щораз більші і більші терени. Всі ділянки життя підлягають процесові раціоналізації. Вік, що йому на імя: „вперед“, раціоналізує головню господарчі справи, а після опанування сил природи потішає людство запевненням, що наспіла вже хвиля щастя та безжурности. Предметом раціоналізації сталась і наука, котра для людини має остільки вартість, оскільки відповідає вона господарчим потребам. Тут і причина видвигнення технічних наук, нехїть до клясицизму, легковаження богословія та уміщення фізичного виховання на першім місці. Наука має сьогодні тільки тоді вартість, якщо можна перевалютувати її на... гроші. Що відноситься до глибших проблемів, як напр. питання остаточних причин, початку та цілі існування людини, то сучасний розум каже

собі спокійно: „Ignoramus et ignorabimus“ та переходить над цими справами до денного порядку. Не втікла від раціоналізації і політика, бо з народніх і міжнародніх прав вигнано... Бога. „Надлюдина“ видвинула себе понад правдиві святощі, видала війну всьому, що становить предмет релігійного культу, загорнула під свій розум світ і життя у всіх його проявах. І здавалось, що світ увійшов у область райського щастя, бо людство заняло під свою владу цілу природу, скинуло з себе пута „релігійного обману і самообману“ та мало право сказати до своєї душі: „спочивай, їж, пий, веселися“ (Лук. XII, 19). Та це було тільки поверховне щастя, бо сучасні відносини наглядно доказують банкруцтво надлюдини, котра злегковажила Бога та пересадно вірила своїм силам. Гляньмо на сучасні політичні відносини: всюди говориться про мир, а будеться зняряддя нищення людини. Там, де співається гимни в честь рівності і братньої любови, — там безнастанні обмежування волі і рівності. Бачимо це наглядно над Дніпром і Волгою. Велике замішання та заколоти впровадив той нещасний „надчоловік“ у область релігії. Вказують на це дими над горіючими Божими храмами та переслідування релігійних провідників народа. На румовищах престолів тих храмів видніють ідоли приклонників культу людського обмеженого розуму. Що є джерелом жертв людського фанатизму на жертівнику молоха матеріалізму? Ніщо інше, як тільки усунення Бога з терену правного положення та сердець людини, що задумала статись надлюдиною шляхом нищення всього, що є метою релігійних змагань людства. Надлюдина тягне за собою світ в країну культу героїв — півбогів та ворожок, себто на уровень з перед тисяч літ. Ось який напрям мандрівки людства віку, котрому, як згадав я раніше, на імя: „вперед“. Апотеоза смертної людини та нехтування прав Бога приносить людству трагедію, котру не важко замітити у відносінах сьгоднішніх днів. Не можна отже перечити, що будівничих райських щасть XX віку „передав Бог ледачому умові, щоб робили те, що не годиться, наповнених всякою неправедливістю, злобою, лакомством, лукавством, повних зависти, душегубства, сварні, зради, лихих обичаїв, ропотників, клеветників, ненавистних Богові, зухвальців, гордых, хвальків, винахідників злочинів, неслухняних батькам, нерозумних, непомірних, немилостивих, немилосердних“ (Рим. I, 28—31).

Стоїть „надлюдина“ перед дороговказом з двома раменами, що вказують напрями країн добра і зла. Від вибору одного з тих напрямів залежить вигляд „завтра“ людства та вислід його дочасної мандрівки. Понижений Бог дає ще час на підлет з підземелля упадку до хмар відродження. Осягнення тої мети спочиває в руках доброї волі.

Voluntas bona miracula facit.

Можна не називати Бога, уникати того слова, але не визнавати Його неможна. Нічого нема, коли нема Бога.

CREDO.**Проблеми парафіяльного устрою.**

„Пристаюючи до Нього, до каменя живого, від людей відкинутого, від Бога ж вибраного, дорогого, і самі, яко живе каміння, будуйте дім духовний, священство святе, щоб приносити духовні жертви любови приємні Богові через Ісуса Христа”.

(1 Петра II, 4—5).

Дві основи, які лежать в природі Церкви Христової на землі, вказує св. Апостол в наведених словах. Церква Христова є перш за все *Божою установою* для спасіння роду людського на грішній землі. Син Божий, що зійшов з неба на землю, оснував Церкву, Сам лігши угільним каменем в основі Її, як про те в пророчих словах старозаповітних сказано: „Ось, кладу в Сіоні угольний камінь, вибраний, дорогий, і віруючий в Нього не осоромиться”. (1 Петра II, 6—Іс. XXVIII, 16), Як Божою установою, Церква Христова непереможна і буде існувати до кінця віку землі: „Збудую Церкву Мою, і ворота адські не осилять її”. (Матф. XVI, 18). І тому до кінця віків може людство „приступати до Христа, до каменя живого”, себто до Церкви Його, в ній, як в установі Божій з священством благодатним від Христа і Апостолів, шукаючи відродження і спасіння душі.

Як установка Божественної волі і походження, Церква в своєму існуванні не може бути обумовлена волею чи рішеннями людськими, як те буває з установами чи інституціями людського походження, людьми створеними. Одначе, як бачимо із вище наведених слів Апостола Петра, не досить віруючим приступати до Христа і Церкви, як до „живого каменя”, а треба й „самими ставати живими каміннями, будуючи із себе дім духовний”. Так Церква Христова, установка Божою, не повинна бути для приступаючих до неї чимсь зовнішнім, а вимагає в боротьбі з гріхом і злом в світі активності своїх членів, проявів і зусиль індивідуальної і збірної волі на шляху до досконалости. І тут виступає друга основа в природі Церкви Христової на землі, а саме, що Церква, установка Божою, являється в той же час *громадою людей*, громадою віруючих, від яких вимагається, в силу самого завдання Церкви Христової на землі, активність в боротьбі зі злом та в досягненнях добра, *активність та єдність*, по образу членів в єдиному організмі, в єдиному тілі. Як відомо, ця наука про Церкву, як про тіло Христове, в якому усі члени повинні гармонійно співпрацювати, широко розвинена в посланнях Апостола Павла (1 Кор. XII; Римл. XII, 3—9; Єфес. IV, 1—16).

Очевидна річ, що ці дві основи в природі Церкви Христової, а саме що Церква, з одного боку, є Божественною установою, незалежною від волі людей, для їх спасіння, а з другого, — є вона громадою людей, об'єднаних релігійною вірою та волею до спасіння, повинні були знайти відповідне застосування і в устрої

Церкви та її управлінні. Академик Є. Голубинський так писав по цьому питанню: „Церковне управління складається, як можна так висловитися, з двох елементів: з того, що є в ньому боговстановленого, і того, що є в ньому звичайного, людського. Боговстановленим в церковному управлінні є те, що кожна окрема християнська громада, більша чи менша, повинна мати свою ієрархію, яка складається із єпископа, пресвітерів і дияконів, все ж інше в ній, що являється системою так званої адміністративної централізації, є походження так само людського, як всяке людське, як усі порядки звичайних людських чи свігських громад... Все людське, чи буде воно в державі чи в церкві, діє і може діяти тільки в обсягу звичайного людського права. А тому церковне управління у цілому обемі своєї адміністративної централізації, яка не є в ній Божественним, а просто людським, цілком рівносильне й рівнозначне з державним управлінням та обмежене тим же самим обемом прав, що й це друге, ні більше ні менше”^{*)}.

Це розмежування двох елементів в устрої та управлінні церковному повинно б одначе доповнити тими міркуваннями про елемент людського походження і права в Церкві, що цей елемент, хоч би змінний був він в історії Церкви (як змінні державні системи управління), в принципі повинен будуватися і розвиватися у згоді з самим поняттям Церкви, з її природою, як релігійною громадою людей, як Тілом Христовим, про що була мова вище. А це приводить нас до угрунтовання православної науки *про соборність, як про форму устрою і управління церковного*, яка найбільш відповідає православної, твердо на Св. Письмі і Св. Переданні основаній, науці про Церкву.

Історія самого православія, одначе, виказує, як ця, найвідповідніша природі Церкви засада соборного устою і управління, не завше знаходила своє признание та була нехтувана і приношена в жертву іншим устроєвим формам, іншим системам управління, які приводили в рещті до негування отої другої основи в понятті Церкви, що вона є не тільки установа Божя для спасіння людей, а й релігійна корпорація, громада, організм духовний, від членів якого вимагається „діло служення, на збудування тіла Христового, доки дійдемо всі до зеднання віри і пізнання Сина Божого, до чоловіка звершеного, до міри зросту сповнення Христового” (Єфес. IV, 12—13).

Наслідки подібного негування найбільше може дізнало на собі наше парафіяльне життя, історія якого взагалі багатомовна з погляду оцінки значіння та вартости тих чи інших устроєвих форм церковного життя. В добу пробудження інтереса до церковних питань, обговорення проблем та потреб церковної реформи одно із перших місць займало завше питання реформи парафії, як основної клітини церковного життя. В житті Російської Православної Церкви, до якої належала тоді і наша нині Автокефальна Православна Церква в Польській Державі, такою добою були особливо роки 1905—1907, коли і в пресі і на зібраннях пастирських і громадських з участю духовенства, а головне

^{*)} Історія Русской Церкви. Москва 1880. т. I, стор. 223—225.

в Передсоборнім Присутствії (1906 р.), посеред питань церковної реформи в напрямку відродження соборности зверху до низу, широко поставлено було й питання відродження парафії, реформи парафіяльного життя і устрою. Бо не тільки голосами мирян, а і духовенства і самих ієрархів було стверджено занепад парафії, погляд на неї в законі і практиці, як на інституцію, до якої приписані віруючі для задоволення релігійних потреб в ній, з нехтуванням церковно-громадської природи парафії, як клітини Церкви—громади людей. „В сучасній парафії парафіяни не являються активним елементом, що входить у склад самої інституції, а просто приписані до певної святині, як, напр., розмішені по притулках, користаючи з помешкання та утримання, самі відіграють цілком пасивну роль. Начальство призначає до цих інституцій керовників, економів, лікарів і других службовиків, які усім розпоряджаються і здають справоздання лише своєму начальству. На долю пенсіонарів залишається тільки підпорядковуватися цим службовикам під загрозою, що інакше посудять їх як людей, які мішаються не в своє діло та підривають порядки в інституції і владу начальства“ (Із дискусій в Передсоборнім Зібранні). І в ряді других проектів широко розробленої церковної реформи в устрої управлінні Російської Церкви був вироблений і проект нормального статуту православних парафій, який формулював завдання парафії, з узглядненням основних моментів в погляді Церкви Христової — як інституції Божественного походження і як релігійної корпорації — громади вірних.

„Призначення православної парафії,—говорилось в п. 1 Проекту, — є в тім, щоб православні християни на всякому місці замешкання єдналися в одну церковну громаду при своїй парафіяльній церкві і за посередництвом церковного клиру мали спільнування в молитвах, таїнствах і християнській науці, взаємно допомагаючи один одному в досягненні спасіння через добре життя, діла християнської освіти і добродієвності”.

Але ж проект цей, як і інші проекти церковної реформи, що мали бути предметом занять Помістного Собору Російської Церкви, залишився проектом, бо Собору не було скликано аж до падіння царської Росії. Собор же Православної Російської Церкви в добу великої революції причяв (7-20 квітня 1918 року) „Парафіяльний статут”, в цілі відродження парафії, але було то, в обличчю большевицької вже влади антирелігійної, гіркою іронією над долею Православної Церкви Російської і її парафії...

Православна Церква в Польщі як до проголошення її автокефальною, так і після проголошення автокефалії (р. 1925), й до нині залишилась що до її внутрішнього устрою взагалі, а парафіяльного життя зокрема, при тих нормах чи порядках, які зоставались в Церкві Російській до самої революції 1917 року, себто до Священного Собору Православної Російської Церкви 1917—18 року. Постанови цього Собору, як рівно ж і т. зв. Всеукраїнського Церковного Собору в Києві, що торкається церковного управління та устрою, зокрема реформи парафіяльного устрою, залишені були цілком на боці, і парафіяльне життя продовжувало

і продовжує перебувати в формах та умовах, давно осуджених, як суперечних природі Церкви, видними православними ієрархами, представниками православної богословської науки, кращими представниками духовенства та віруючого громадянства, які боліли душою в своїм часі за занепад парафії, як церковної громади, малої церкви, покликаної до високої цілі — морального виховання своїх членів, християнізації їх земного життя та спасіння вічного.

Такий є стан фактичний, але, як відомо, і в нашій Православній Церкві в Польщі не знайдеться ідеологів цього стану, не чути було голосів, щоб уважали його за нормальний, навпаки... Церковна громада від ряду літ чекає на церковну реформу і чекає не тільки з певного погляду церковного світогляду, а і з погляду правних підстав. Бо ж в центрі голосів за відродження соборного устрою в нашій Церкві стоїть державний акт—Грамота Президента Республіки про скликання Собору Православної Церкви в Польщі, видана 30 травня 1930 р. Не так давно чути було авторитетні освідчення, що й всі потрібні праці, підготовчі до Собору та унормування соборного устрою Православної Церкви, вже на закінченні. В такому нинішньому положенні вважаємо не зайвим було б освітлити, хоч би в пресі, питання церковної реформи, зокрема ж парафіяльного життя і устрою, бо думаємо, що добротворні наслідки реформи залежатимуть у першу чергу від організації здорового церковно-громадського життя в цих основних клітинах організму Церкви — парафіях.

(Далі буде).

Л. К.

Дубенщина та православне духовенство цього краю сто двадцять років назад^{*)}.

I.

Дубенщина, яко адміністративно-церковна одиниця, уявляє собою тепер майже правильний квадрат, вісь якого захід-схід своїм східнім кінцем є повернута до півночі на 30°. Коли до цього квадрата на південно-східньому куті його додамо область Мизочської гміни й на північно-західньому район гміни Берестечко, на південно-заході ж відкинемо гміну Радивилів, — матимемо той самий квадрат з трохі відтянутими трьома його кутами, що уявлятиме площу Дубенщини в часи, про які хочемо попровадити наше оповідання. Що торкається площі Дубенщини з часів передвоєнних, про яку територію в дальшому теж доведеться згадувати, то остання — крім того, що несла в собі Дубенщина 120 років назад — включала ще гміну Оликську, який район творив собою четвертий, північно-східній відтянутий кут краю. Коли тепер приймемо під увагу, що передвоєнні п'ятнадцять волостей, на які тоді Дубенщина поділялась, були майже рівні територією й кількістю населення, — то ми можемо зараз з певні-

^{*)} Писано на підставі К л и р о в и х в і д о м о с т е й за 1817 рік.

стю твердити, що в складі Дубенщини заміна Берестечка Радивиловом не зробила якоїсь помітнішої різниці в обшарі й кількості населення її, яка заслуговувала б на більшу нашу увагу. А відхід Олики (до Луцького пов.) і Мизоча (до Здолбунівського пов.) поменшили тільки передвоєнну Дубенщину на $\frac{2}{15}$ її тодішньої величини.—Площа Дубенщини в часи, про які поведемо розмову, виносила кругло *) 3250 квадратних верстов, чито мала в довжину й в ширину не повних 60 кілометрів. Перерізана (з півночі на південь) бігом річок Стира (на заході) й Ікви (на сході), вона у значній своїй частині досить болотяна й багниста, чому багата торфом та вкрита у багатьох місцях пісками. Але назагал Дубенщина урожайна, бо зо всіх боків просякла є ґрунтами, що забігають сюди поміж згаданими річками та їх болотяними й піскуватими берегами. Це є обшари супісковатого чорнозему та мерглеві ґрунти. Ґрунти ці положані на крейдяних підложжах.—В південно західній частині своїй Дубенщина пагірковата, бо тут захоплюють її Авратини, що в більшості зложені з вапняків і піскових порід; в північно-східній частині — більше низька й рівна. Близько річок, а особливо на півночі, переходить у низину. Позем Дубенщини над морем хитається поміж 100—300 метрів. Ще не так давно (1901 р.) одна чвертина Дубенщини вкрита була лісами: хвойними і листвяними — з сосною, дубом і грабом у тих лісах, як загално переважаючими породами в них дерев. Підсоння й ґрунт Дубенщини однаково сприятливі для збіжжа, городини й садовини, як і для конопель, льону, хмелю. Добре ховає також худобу, овечки, пчолу, птицю.

За неофіційними даними з 1906 року**), на вказаному терені було 610 населених пунктів, а згідно перепису 1897 року — 170 000 населення. Найбільше — з цих пунктів — повітове місто Дубно, що лежить якраз посередині повіту на р. Ікви, мало в 1913 р. — 15.700 душ. Того ж року всього православного населення на терені Дубенщини, згідно виказів православних парафіяльних урядів, було 160.000 осіб, неправославного — 39.800 осіб — Поділявся тоді Дубенський повіт у церковно-адміністративному відношенні на пять благочинницьких округ, що мали 102 парафії та 146 церков***). По національному складу, Дубенський повіт до всесвітньої війни був майже одноманітний — український („малоросійській”), бо відсоток неукраїнської, головно мійської та містечкової, людности, який тепер (перепис 1931 р.) виносить 29⁰/₁₀₀, був тоді майже вдвое менший. Складали його поляки, жида та чехи й німці колоністи. Що торкається росіян, то як скрізь на Волині, вони творили на Дубенщині тільки місцеве урядництво й військо, отже елемент людности не місцевий і не сталий. В релігійному відношенні, як і перед всесвітньою війною, так і тепер — православні творили й творять більш 80⁰/₁₀₀ населення Дубенщини.

*) Цифри скрізь подаємо округлені.

**) Список населенных мѣст Волынской губерніи. Изд. Вол. Стат. Комит. Житомир, 1906 г.

***) Н. П е р е в е р з е в. Историко-Статистическое описание церквей і приходов Волынской епархіи. Житомир, 1913 р. — Список церквей Волынской епархіи по новому распределенію их по благочинническим округам. Житомир, 1911 р.

II.

Сто двадцять років разад — Дубенщина більш як наполовину вкрита густим лісом. Через ліс з села до села поміж величезними соснами, дубами й грабами — стеляться по корінні тряскучому покручені доріжки. Лише кілька („почтових”) битих шляхів простяглися через край, що провадять од більших міст до міст. Не видно ніде широких ланів, нема де вітрові розгулятися, завирухою закрутити в зимі. Бо тільки більші та менші нивки поміж лісами розорано й засіяно; бо тільки залиті водою сіножаті та багна по берегах річок, літом густо зарослі очеретом, ірисами, лозою й осокою, дають сякий-такий простір краєвиду для подорожнього ока. Останньому все дородиться їхати під короною дерев лісових та вічне слухати чарівний їх говір, повний у літі — до того — пташинного гамору. Правда, приємно тоді під дубенським дубом лежати горілиць, вслуховуючись у розмову не менш гамірливу, як пташинна, різньої комашні, що навколо стрекоче, стрекоче по траві й по квітках. Або збирати в лісі черниці чи суніці; з кошиком і ножем у руці шукати грибів, обовязково до найденого розшукуючи його пару. А разом із тим трохи і моторшно, бо не зовсім безпечно. Адже ми у лісах, хоч і полоханих полюючим панством, все ще багатих всякою дичиною. Є в них і вовк, і рись, і лось, і козуля, і дик. Ми не застраховані в ньому спіткати навіть медведя. Так, з хижакими спіткатися тоді зовсім не така вже рідка річ і завжди однаково небезпечно. Особливо коли то зима, а на вас натрапить тічка вовків. Треба добрі коні мати, щоб по засипаній снігом нерівній доріжці винесли вас із халеви. Отже уникаєте ви з ними зустрічатися та їздите все більше у день, коли звір притаївся й сам уникає зустрічі з чоловіком. Звір уникає чоловіка, бо не забезпечений, що натрапить у день на гайдуків панських на конях із псами, що гонитимуть його, поки не затравлять, або не наженуть на стріл. Трудно в таких випадках звіреві утікти, бо пан не сам на полювання виїхав, а з численними гостями, що кожний із рушницею на звіря чатує.

Такою мається Дубенщина в часи початку минулого віку, як нарешті й сусіди її — повіти: Горохівський, Луцький, Рівенський. Здолбунівський, Кременецький, Брідський і Радехівський.

III

Коли людність уся сільська була ще в нашому краї у панщині, всі обшари Дубенщини творили власність, разом з людьми кріпаками, дуже невеликої кількості великих землевласників, а саме: на терені Дубенського повіту перед сто двадцятью роками володіли всіма земельними обшарамн коло 70 великих і менших магнатів. З останніх, за винятком двох, що з них один був лютеранин, один православний, — решта всі були католиками. Зпосеред же католиків були поміщиками в де-яких селах ксьондзи католицькі (сс. Тростянець, Пекалів, Мокре), католицькі ордени — Домінікани (сс. Велика Городниця, Яловичі), Василіяни (сс. Дермань, Мала Городниця, Боремець, Мала Мільча), найбільше ж дідичів бачимо — окремих світських осіб знаних і титулованих.

старих родів. А поруч де які села належать одно кільком дрібним дідичам. Великі ж дідичі володіли кількома селами і на Дубенщині, маючи ще більші земельні обшари поза Дубенщиною.

Найбагатшими поміщиками, що в часи зараз по прилученні Волині до Росії володіють землями в Дубенському повіті, були слідуєчі:

1. Графи Александер і Іосиф Х о д к е в и ч і. Їм належать тоді села: Аршичин, Коблин, Малі Доростаї*), Великі Доростаї, Косарів, м. Муравиця, Хорупань.

2. Князі Іосиф і Едвард Л ю б о м и р с ь к і володіють м. Дубном, Головчицями, Іваньєм, Клюками, Мирогощеною, Пелчею, Плоскою, Погорільцями, Рачином, Семидубами, Судобичами, Студянкою, Страковом, Таракановом, Залужжам, Шепетином.

3. Граф Іосиф І г е л ь с т р о м, б. головнокомандуючий російських військ у Польщі, що походив із Ліфляндії, лютеранин. Був пізніше в неласці за те, що не зміг подавити спротиву Російській окупації з боку Косцюшка, але знов помилуваній Павлом I**). Йому належали—Борятин, Добриводка, Великі Жабокрики, Крупець, Коритно, Карпилівка, Липа, Михайлівка, Редьков, Ситно, Срібно, Теслугів, Хотинь.

4. Ординат граф Станислав З а м о й с ь к и й у свому посіданні мав Голятин, Колмів, Лобачівку, Новостав.

5. Казимірові й Францишкові К а р в и ц ь к и м належали — Білашів, Будераж, Мизоч, Велика Мошаниця, Мала Мошаниця, Півче, Ступно.

6. Станислав П о п е л ь, каштелян львівський, володіє селами: Білобережжам, Княгинином, Островом, Спасовом і Волицею.

7. Михайлові Ч а ц ь к о м у належать Хрінники, Товпизин, Лішня, Дубляни, Демидівка.

8. Мартинові М л а д е ц ь к о м у, підкоморієві, та Іосифові М л о д е ц ь к о м у належали Білогородка, Верба, Варковичі, Жорнів, Конюшки.

9. Графи Т а р н о в с ь к і Яні і Валентій мають у свому володінні Козин, Пустоїванье, Малі Жабокрики.

10. Графиня Катерина П л я т е р має Берестечко, Кутрів, Мерву, Острів, Пляшевку, Солонів, Редьків.

11. Князь Максиміліян Я б л о н о в с ь к и й держить Дермань, Кунин, Коршів, Обгів.

Решта дідичів мають сіл по два-три (напр., Алоїзій Гостинський), а найбільша кількість їх — по одному селі. Знов досить значна кількість сіл була поділена поміж кількома дрібними шляхтичами. Таке, напр., с. Рогізне, що бачимо тоді своїми дібрами поділене поміж шамбеляном Ігнатом Рогозинським, Филипом Томашевським і Іосифом Милищицьким. Подібне бачимо в селах: Мошків, Волковиї та інш. Де-які маєтки, нарешті, знаходились у володінні-догляді російської казни. Були це видно спірні маєтки, або маєтки, що їх залишили власники. До цієї категорії на початку минулого

*) Ця назва так пишеться по старих документах.

***) Пізніше—губернатор Оренбурзький; помер 1817 року.

віку на Дубенщині належали Підборці, Мала Мільча, Мятин та де-які інші.

З поміж усіх поміщиків Дубенщини, коли не рахувати, може, де-яких російських управителів казенних (чи спірних) маєтків, ми можемо з більшою долею певности сказати тепер, що тільки поміщиця с. Добрятина Вруркова (?), „генеральша войск русских“, мала б бути православною й росіянкою.

IV.

Повище накинута картина допомагає зясувати умовини, в яких пройшло повернення Дубенщини на православя з унії. Цілковито залежне від поміщцтва, закріпощене селянство уніяцьке тут за 20 років володіння нового—майже все було православне. Унія держиться по 20 роках ще хіба тільки в де-яких пунктах, де відчувається підтримку з боку католицьких орденів, або окремих поміщиків (напр., в маєтках Чацького). Скрізь же по Дубенщині унії нема і сліду. Нема і сліду тоді, коли царі Павел I і Александер I ясно ставали в обороні прав релігійних людности новоприлучених країв. Чому так сталося? Тому, очевидно, що людність сама себе почувала б л а г о ч е с т и в о ю, коли масово в благочестіє зголошувалася,—це найперше. По-друге—тому, що самі дідичі, хоч і католики були,—в значній більшості цілком б у л и л о я л ь н і до нового порядку річей, а зокрема і до того, що їх піддані масово повертались до віри батьків. І до православних новопришлих священників вони назагал ставляться добре, чито—ставляться так, як взагалі ставились тоді поміщики до від них у дуже багатьох відношеннях зеленого духовенства, чито—не гірше, ніж поміщцтво православне.—Старі акти, що до Дубенщини, стверджують, з цього боку, в двадцятих роках минулого віку де-які захвати поміщиками православним парафіям їх церковних земель, або що поміщики свою допомогу дають б. старим, часто вже безпарафіяльним, уніяцьким священникам, що самотно доживають по селах у власних б. плебаніях свого віку. Поза тим,—нічого більше. Але і згаданих випадків назагал дуже мало.—Таке відношення поміщцтва до самонищення унії в краї забезпечувало йому більш прихильне до нього поставлення нової влади. Звідти висновок такий напрошується: твердження, дуже поширене, що було тоді переслідування тут унії,—ні на чому не обосноване. „Ідейні“ бо поборники старого релігійного ладу в краї, якими були, напр., пани Чацькі, Бобрі*), ченці католицькі та окремі уніяцькі священники, спокійно прожили на Дубенщині аж до смерти в своїй старій вірі, а також втримали в унії, як дідичі, і своїй підданих. Нарешті, там, де була справжня „любов“ до унії старої, чи принаймні якась „обава“ благочестія, унія теж спокійно залишалася (с. Пирятин, поміщик Загурський).

Ось шерег фактів з життя Дубенщини в часи, що їх описуємо, які стверджують занотовані вище положення. В Русинові-Берестечку, де „всѣми принадлежащими к оной церквѣ пахатны-

*) Один з них пізніше, підчас січневого повстання зарубав на вулиці Дубна російського судю.

ми и сѣнокосними землями, коим количества дней — за неоткры-
тіем слѣдствием по неоформленому такому произведенію 1808
года 29 ноября засѣдателем Нижняго суда Петроковским —
знать не можна... по отобраніи помѣщиками Піонтовским, Щеняв-
ским, Волянским и Добржилевскою — пользуется уніятскій поп
Жуковскій”. Те ж в Смоляві, де „из числа прописаной 15 дней
поля 1801 года апрѣля 13 дня — помѣщиком Дубецким на 8 дней
завладѣто. Також нивку на дней два, сѣнокос в урочиску Пасто-
вень и лѣсок тѣм же помѣщиком отобрано”. Захватив землі цер-
ковні і поміщик с. Терехова — Станислав Урбанскій, а в с. Бе-
реги 1795 р. уніятскій декан Іосиф Куницький. В Бокуймі само-
правно користає землею уніятскій священник Феодор Лучицький.
У Варковичах в урочищі „Під Млодавою” сіножать на 10 коса-
рів „самоправно помѣщик Жигоцкій отобрал, о чем рапортовано
Дубенскому Духовному Правленію 1810 года мая 17 дня”. „Само-
правно завладѣл землями церковными уніятскій священник в с.
Войница”. У Великих Загорцях з 1796 р. „пользуется тамошній
помѣщик Загурскій, о чем рапортовано Духовной Консисторіи
первоначально 1800 года августа 14 дня”. В с. Липі уніятскій
священник Жуковскій тримає свою пасіку в лісі, що належить
православній парафії. В Молодаві на урочищах „Підцерковна во-
лока”, „Пастовень” і „Бабщина” „построил помѣщик Жигоцкій
вѣтряной млын и цегельню 1804 года. А кромѣ того хутор с лѣс-
ком вырублен помѣщиком Ксаверіем Полелем и... имѣется с Ниж-
ним судом переписка”. А „ерекція, данная от помѣщицы Маріан-
ны Ледуховской 1736 года мая 2 дня, находится под разсмотрѣ-
ніем Главного суда, по случаю оказавшихся в ней почисток”. В
Пирятині користається землею ще уніятскій священник Іоан Бо-
чановскій; те ж саме в Хринниках — „уніятскій поп Мержвин-
скій”, в Чекні — „с 1800 года священник уніятскій Левицкій”.
На цілий край отце і все. Скрізь же по Дубенщині відно-
шення по-уніятське поміщиків-католиків до православних свяще-
ників характеризується в земельному відношенні так, що земля й
всі вигоди церковні знаходяться „въ спокойном владѣніи свя-
щенно- церковно-служителей”. При тому в значній більшості ці
володіння і тепер загарантовані й потверджені, як за унії було,
ерекціями або презентами, а часом і візитами бувших уніятських
деканів. І тільки в дуже небагатьох парафіях забезпечені новими
судовими надавчими актами, спорядженими російським уже уря-
дом. Бо скрізь по селах Дубенщини, коли перейшла цілком віль-
но людність її на старе своє благочестіє, бо поміщики-католики
проти того нічого не мали, — перейшло до православних і все її
церковне майно.

Треба, однак, оговоритися, що в це майно не належить
включати плебанальних домів і забудовань при них, які майже
скрізь по Дубенщині були в ті роки приватною власністю б. уні-
ятських парохів та за ними залишалися до своєї натуральної
смерти.

Прилучення Волині до Росії наступило 1793 року, а вже в
році 1797 на Дубенщині було 99 парафій православних, чито без

трьох стільки, скільки їх було перед всесвітньою війною. А через двадцять літ на 141 церков у Дубенському повіті тільки 9 церков залишаються ще при унії, а решті ж парафій жадної згадки про унію вже нема. Таке було темпо того процесу повернення старої української людности уніятської на її попередне, відвічне благочестіє.

(Далі буде).

ПРОТ. МИХ. ТУЧЕМСЬКИЙ.

По глухих закутках Волинського Полісся.

(Продовження).

24. Село Датин. 13 серпня 1937 року, п'ятниця.

Від Велимче, звідкіля ми їдемо до Датина, буде якихсь 7 кілометрів. Площа в цьому напрямі помітно піднімається; вже зустрічаються горбочки й погірки, яких раніше не бачили. Земля й тут піскувата, але безлісна. Село Датин розляглося по долині, по над річкою Турією, що тут протікає. Взагалі тут глушина, бо до найближчої залізничної станції буде 22 клм. (Несухойжі), а до м. Ратного теж 22 клм. Почта на місті в Датині. Церковця дерев'яна, збудована в 1867 році, на місці старої, яка згоріла від блискавиці в 1854 р. В церкві зберегається різбарний образ Піднесення Чесного Хреста Господнього, з написом — „1805 року, м. сембтембрія”. Храмове свято на Воздвиження. По розмірах — церква маленька, потребує ремонту, що кидається в очі. Дзвіниця окремо. Парафіян до двох тисяч. В селі маються штундисти, яких налічують більше сотні.

На зустріч Владики зібралося багато людей, і з села і з околиць. Після урочистостей з привітаннями, що відбулися по дорозі до храму, в церкві зустрів Владика молодий пастир о. Лонгин Божовський, привітальною промовою, в якій зазначив про штундизм в парафії та про небезпеку байдужости до віри, що тут значно поширюється, не вважаючи на його змагання, щоб це зліквідувати та наладити життя на належну дорогу. Це його дуже журить і навіть вириває з сил. Він просить Владика наставлення й прощення, як що не так. Вислухавши про ці хвороби та потреби парафії, Високопреосвященіший Владика звернувся до людности з промовою про моральні спокуси сучасного менту, як зрада віри й агітація штундизму, чого належить уникати православним, щоб бути достойними своїх побожних батьків.

Промова Високого Проповідника була приблизно такого змісту:

„Дуже приємно мені, діти мої, перебувати зараз серед вас, у вашому святому храмі, де ви молитовно об'єднуєтеся в любові до Бога, де таємничо єднаєтеся — за свв. ангелами та угодниками Божими, — де молитесь за померлих своїх батьків та кривних, — де, нарешті, просвіщаєтеся во Христі й освячуєтесь че-

Церква Чеснохресна в с. Датині, Ковельського пов., збудована в 1767 р.

рез науку св. Євангелії та прийняття св. таїнств, а тому то й мені побажалося зараз тут, з цього амвону, провести з вами хоч одну Архипастирську бесіду — про облуди теперішнього часу та про необхідність пильної обережності у християнському нашому поведженні, бо як кажуть: „Береженого й Бог береже“.

Дорогоцінною повинна б бути, так думається, для вас, парафіяне, ця невеличка церковця, бо тут батьки ваші завжди дбало пеклувалися про ваше спасіння. Спогадайте, принаймні, хоча б про те, що коли ви лише народилися, то батьки ваші вже поспішали приносити вас сюди, до цієї церковці, щоб тут вас приєднати до св. віри через охрещення та надати вам святе ім'я, як ознаку вашу назавжди. Тоді ж ви одержували від Бога, кожний зокрема, свого Ангела Охоронителя. Далі, ваша мама й тато частенько приводили вас теж сюди, як ви були ще маленькими, на молитву та до святого Причастя. А коли ви підросли, то і самі учащали сюди рядками зі школи, а то у великий піст до сповіді та Причастя. А як радісно бувало тут на Великдень!... Тут же вам і вінець давали. Перед цими образами ваші батьки молилися за вас та давали обіцянки, коли ви хворими лежали... Напевне тут же приходилося вам плакати по померлих батьках, братах, а може і дітях. Словом, усе ваше життя якось невідлучно зеднано було з цим вашим храмом. А батьки ваші за свої кровні гроші цю церковцю й збудували. Тому та ця церковця повинна би бути для вас особливо милою та дорогою. Але, на жаль, цього щось за вами зараз не помічається. Церковця ваша виглядає якось сумно, убого, ніби без належної опіки, як це мається в околишніх селах. І по розміру вона далеко не відповідає численності ваших парафіян; дуже мала. Про це теж ніхто не турбується.

Що ж це значить? Про що воно говорить? Чи не про зменшення вашої віри! Виходить, що якби стан вашої церкви вас цілком не обходить, у вас виключно свої власні потреби, про які ви пеклетесь, а що до церкви, то у вас нема часу, то шкода й засобів. Але згадайте, други мої, науку Христа, Який сказав: „Не журіться, кажучи, що їстимем, або що питимем, або у віщо одягнемось! Про все те пильно клопочуться невірні; адже ж Отець ваш небесний знає, що всього того вам треба. Ш у к а й т е перше царства Божого та правди Його, і те усе доложиться вам“ (Маф VI, 31—33). Батьки ваші жили в Бозі й для Бога, а ви тепер живете лише для себе, а про Бога забуваєте. Чи то не зрада віри батьків? Такі думки напливають з огляду того, що тут помічаємо. Як би у відповідь на такі наші сумні міркування, ваш батюшка зараз зазначив, що у вас в селі в останні часи стала поширватись штунда, а також взагалі поміж людьми помічається якась байдужність до віри й церкви. Ніби люди стали якимись глухими і до дзвону церковного і до науки батюшки. Церковця ваша занепадає, а самі ви блукаєте по розпуттях. Будьте, діти мої, обережні, щоб не накликати на себе якогось тяжкого лиха. Не забувайте, що ворог нашого спасіння не спить. Він завжди жадає відірвати нас від віри батьків та згубити на віки. Прислухайтеся до заклику ап. Павла, який говорить: „Брати, пильуйте, стійте в вірі, мужжайтеся й утверждайтеся!“ (1 Кор. XVI, 16). В якій то вірі нам треба утвердитися? В вірі батьків, за яку вони охоче страждали й умірали. Ця віра апостольська, православна; це віра незмінна від Самого Христа. Вона стверджена свв. отцями й учителями церкви, під проводом Духа Святого, на семі Вселенських Соборах. Цієї віри ми не змінємо ні на іоту, як це роблять штундисти, суботники, пятидесятники та інші еретики, що перекручують її по своєму власному розумінню й домішують до неї свою фальшиву науку. Ці останні звляються ганебними зрадниками православної віри, тяжкими злочинцями. Але, на жаль, ті, що впали вже в сіті штундизму, ніяк не хочуть цього зрозуміти: вони одне твердять — „ми тримаємося Євангелії і не зрікаємося Христа“.— Але розмисльте, чи то не наклеп на батьків! Що ж батьки ваші не знали, як треба тлумачити св. Євангелію? Чого ж то нова віра штундистів так різниться від нашої віковічної православної віри? Нащо то штундисти повикидали зі своїх хатів свв. образи Спасителя, Божої матері, св. Николая Чудотворця та другі, якими батьки їх благословляли? Нащо вони відреклися від святих храмів, що батьки їх будували та освящували? Чому то вони не творять на собі хрестного знамення, як це робимо ми, та завжди робили з глибокою пошаною наші батьки? Чому то штундисти, що тримаються так Євангелії, не сповідаються та не приймають разом з нами других свв. тайн, якби невірні? Чому то вони відреклися від нашого духовенства, до якого Спаситель сказав: „Я вас вибрав і наставив“ (Іоан. XVI, 16)? Це духовенство створилося несамочинно, а з покликання Божого. Чому штундисти не шанують свв. ангелів та угодників Божих, як це робили

наші батьки? Чому вони не моляться за своїх померлих батьків, братів та інших кривних, як цього вимагає наша любов до них та почуття вдячності їм? Сама природа людська цього вимагає. Христіяни всіх часів і всіх народів молилися за своїх померлих братів. Чому, нарешті, штундисти не шанують хреста Христового, який являється символом нашого спасіння? Вони цей хрест обзивають ганебними іменами, як „вісилицею, шибеницею“. Скажіть, Бога ради, чи усе це не зрада нашій православній вірі; чи не зрада переконанням наших батьків? А зрада, як відомо, всім шкідлива — і в державі, і в родині, і громадянству, і навіть самому зрадникові. Зрадникові ніхто не вірить, а вірність це цемент, на якому уміцняється мораль. Без неї не може існувати ані чеснота, ані любов. „Вірність, як кажуть, буде, а зрада руйнує“. Зрадник же в вірі це найгірший злочинець, бо він зрадив Самому Христу. Нам треба невідмінно триматися своєї православної віри, не мудрствувати по свому. Нехай не блазнить нас те, що тепер так багато кругом зрадників. Тепер такий лихий час настав. Хочеться тут пригадати св. Максима Ісповідника, який сказав: „Як би навіть всенький світ пішов на безумство (зрадив Христовій вірі), то я один на це не піду“. Так само кожний з вас мусів би сказати: хоча б всі пішли в штунду, чи відреклися від віри, то я сам один зостануся в батьківському переконанню, у святому Православ'ї. Тяжкі тепер часи: на св. Православ'є піднялися бозбожники, штундисти, байдужі до віри і інші. Всі вони не люблять нашої віри, бо вона істинна, свята, права. Чи не про нас, православних, Спаситель пророкував: „Коли світ вас ненавидить, знайте, що мене перш ніж вас зненавидів... Коли Мене гонили, то й вас гонитимуть... все те чинитимуть вам за імя Мое. Це Я оповів вам, щоб, коли настане цей час, ви згадали те, що Я вам казав. Ви будете плакати й ридати, а мир радітиме, і ви ж смутні будете, але сум ваш радістю стане“ (Іо. XV). Будемо ж, друзі мої, тверді в нашій вірі. Памятаймо, що всякі сектанти підносять нам отрую в золотій пігулі: вони змагаються згубити наші душі. Не підемо за ними. Будемо одверто ісповідувати свою віру в певності, що вона незмінна від Христа. До такого подвигу закликають нас наші батьки, діди й прадіди, які заховали православну віру непорушною й передали її нам для наших нащадків.

Охорони нас, Господи, від спокус в зраді віри силою хреста Твого Чесного!”

По закінченні науки, яка прослухана була з великою увагою, відслужено було молебна Чесному Хресту, з хресним ходом навколо церкви. Владика ще довго благословляв нарід, а далі прослідував до дому настоятеля, де мав приватну розмову з почесними парафіянами та розділив трапезу з духовенством. Звідси Владика направився до Синова.

(Далі буде).

Коли тобі тяжко, поринь у себе самого, і на певній глибині ти найдеш Бога. А коли тільки пізнаєш його в собі, все тяжке стане легким, почувши любов і радість.

В ПРЕСІ.

„Życie Katolickie“ про ревіндикаційну акцію.

„Życie Katolickie“, орган р-католицької Луцької єпархії, в ч. 40 від 2 жовтня б. р., уміщає передову статтю, присвячену справі т. зв. „ревіндикації душ“, під наголовком „Без примусу і продажності“.

Вказавши на те, що „справа т. зв. ревіндикації душ, себто повороту до католицької віри потомків давніх поляків і католиків“, продовжує бути одним з головних предметів уваги громадянства, автор застановляється на тих методах, якими поворот той відбувається. „Завше, — пише автор, — висловлювалися ми ясно, що навертання дорогою примусу не визнаємо. Коли б ревіндикаційна акція дійсно пішла по тій дорозі, то жаден чесний католицький священик не міг би ані брати в ній уділу, ані виступати в її обороні“. Коли б хто закидав, що масові навертання не можуть бути щирими, або що не може бути в них ділання благодати Божої, то, на думку автора, це не слушно, бо ж — на вернення Польщі, Руси, Литви і інших народів (з поганства — Ред) були ще більш масовими, а однак ніхто з християн не сумнівається, що були вони ділом Божим, так що святкується урочисто їх память, як недавно 950-ліття охрещення Руси“. „Не переймаємось, — пише далі „Życie Katolickie“, — увагами про уділ в акції тій світських чинників“, або що „ті світські чинники займають часто становища в армії чи державній адміністрації“. Бо „і навернення народів, про яких згадали вище, відбулися із значним уділом державної влади. Польща охрестилася, коли у хрест увійшов Мешко, Русь — коли Володимир, Литва — коли Ягайло. Ходить не про те, хто впливає на навернення, але як, чи гідними засобами, впливає“. Відкидає врешті автор і посудження в тому, що „висловлюючись за ревіндикацією, чинили з побуджень перебільшеного націоналізму. Так, любимо наш нарід польський і хочемо йому служити, але поміж нами і тим перебільшеним націоналізмом лежить ціла безодня. Не маємо ні переконання в тім, що те, що робить наш нарід, є безпомилкове і добре, ні приписування йому якихось виняткових прав серед людскости, ні ненависти чи погорди до інших народів“.

Так відповівши на закиди, які, треба думати, нуртують посеред громадянства, „Życie katolickie“ каже, що не ці та їм подібні закиди наказують бути на сторожі „перед ревіндикацією, доконуваною під примусом чи в інший негідний спосіб“. А ось що: „Наша точка погляду для кожного віруючого і практикуючого католика дуже є простою і ясною. Є річі, про які памятаємо; хоч ніхто їх нам не пригадує. Католицький священик, приймаючи іновірця на лоно Костела, мусить його висповідати і уділити йому св. комунії. Отже, як що іновірець приймає католицизм без внутрішнього переконання в його правдивості, тоді і сповідь і комунія будуть святокрадством. Свідомо допускаючи до святокрад-

ства, священник став би його спільником, себто допустився б одного з найгірших злочинів, які знає наша релігія: кинення найвищих святинь на потоптання. Напевно нема у нас в дієзезії священника, який відважився б на такий злочин з цілою свідомістю того, що робить. Не відважиться на те, хочби навіть погрожувано йому самому. Свіість священника є тут певнішою охороною перед застосуванням примусу, аніж інші охоронні засоби. Можуть статися випадки допущення до святокрадства з браку у священника свідомости що до дійсного стану речі, але коли б примус був явищем, як те закидають, загальним, не можна було б припустити недостатку тієї свідомости". Признавши звідсіля, що закиди про навертання до католицизму під примусом носять характер узагальнення, автор статті каже: „Обережність в цих випадках завше є необхідною, отже не можна ручати, що хтось десь посунувся задалеко при намовах, — що ми би в кожній хвилині без застережень осудили, — але до сього часу таких фактів в площині власної обсервації, наочної чи з оповідань, ми не могли зауважити“.

Стільки про примус. Переходячи далі до „продажності“, „Życie Katolickie“ пише: „Є, правда, обставина, яка диктує в справах ревіндикації збільшену обережність, а яка дуже трудна до виявлення: надія де-котрих, що навертається, на матеріальні користі. Самі ми чули голоси: „Ми почекаємо ще, подивимось, як буде робитися тим, що прийняли католицьку віру“. На такі навертання одначе не розраховуємо і таких, коли своєчасно те успособлення виявиться, приймати рівнож не можемо... Однак же таке успособлення вдалося обсервувати тільки у де-яких одиниць“.

Автор подає далі свої вияснення успіхів ревіндикаційної акції, масовість якої до того ж подає у сумнів, бо „зрештою по кілька десятків чи пару соток людей на численне село не є ще великою масою"... Ці вияснення зводяться до того, що 1) православіє не так вже загально закоренилось серед людности Волині і часто є „відносно новим, недавньої ще традиції“; 2) відзивається при наверненні таємний голос національної приналежности, який пробуджується допіру при „сприятливих обставинах і відкликається сильно“; 3) відіграє найбільшу роль притягаюча сила самого католицизму, що дається зауважити в таких, напр., словах навернених: „Тепер тільки, у католицькій вірі, чую себе добре на душі, ще ніколи мені не було так добре, як зараз“; 4) католицизм на Волині не є чимсь новим, бо майже кожний мешканець здивається з ним тут від дитинства.

Свою, з багатьох поглядів заслуговуючу на особливу увагу нашого духовенства, статтю „Życie Katolickie“ кінчає так: „Прийнявши під увагу можливість і дійсність ширих в багатьох випадках навернень, треба бути обережним в загальниках, що до піддавання тієї ширости у сумнів, Конвертити у своїй масі то не громадське шумовіння. Як що в масовому русі можуть бути і такі осібники, не являються вони для того руху характеристичними. Тому не треба багато говорити, якою кривдою було б для широко навернених, коли б вони ішли до нас з переконанням, що верта-

ють до своїх, а спіткалися б тут з погордою. На жаль, часом на це скаржаться", Sapienti sat

Гітлеризм і Католицька Церква.

„Мета” в ч. 37 від 25 вересня б. р., під наголовком „Тернистим шляхом”, подає докладний зміст найновішого пастирського листа німецьких католицьких єпископів, якого духовенство відчитало з амвонів у всіх німецьких церквах підчас Служби Божої.

В короткому вступі листа звертаються німецькі єпископи до своїх вірних зі словами християнської любови та по-братерськи поздоровляють Єпископат і вірних бувшої Австрії, при чому з жалем стверджують, що б. австрійських католиків чекає така сама важка боротьба, як і католиків цілої Німеччини. Вкінці німецькі єпископи стверджують, що напади на католицизм у Німеччині не то що не зменшилися, але збільшилися. Противники мають на цілі знищити католицьку Церкву в німецькому народі.

В першій частині Листа єпископи на початку звертають увагу на факт, що німецькі католики, мимо своєї лояльності, не мають таких самих прав, як інші німці, що міродайні чинники їм не вірять і не щадять їх. Ціль цієї тактики — вповні знищити католицьку віру в Німеччині, Католицькі Богослуження, що правда, на загал, поки що можуть відбуватися без перешкод. Але серед молоді та в таборах забороняється ходити до церкви та осуджується католицизм. Навіть у шкільних підручниках історію Церкви представлено у фальшивому, некористному світлі, тенденційно і неправдиво. Католицькі книжки й часописи підлягають гострій цензурі, їх заборонюється, конфіскується і нищиться. Духовенство і монахи є ціллю різних наклепів та підозрінь. Ба, що більше, Церкві закидається тайні особисті й політичні звязки з московським большевизмом.

Далі німецькі єпископи стверджують, що в Німеччині пропагується й підтримується масове виступання з Церкви, а також переслідується католиків — урядовців, робітників і студентів за їхню вірність католицькій Церкві.

Положення німецьких католиків незвичайно важке, хоч вони нераз недвозначно і щиро заявляли свою лояльність для Батьківщини також у її нинішній державній формі.

В другій частині Листа підкреслена думка, що в нинішній Німеччині йде боротьба не лише проти Церкви, але проти християнства взагалі. Міродайні особи нераз заявляли, напр., що Ісус Христос і Його життя протирічать характерові Німця, що догма про первородний гріх і спасення є малоазійським забобоном і т. п. Так само відкидається і етичні засади християнства. „У висліді таких поглядів — читаємо в Листі — молодь у де-яких околицях почала усувати з прилюдних місць хрести, як знамена християнської релігії, навіть без огляду хоч би на їх мистецьку вартість, а також нищила ті хрести, спричиняючи цим гіркий біль християнському народові“.

В нинішній Німеччині часто викидається поза скопки нації

або п'янується як „політично підозрілих” людей, що признаються до Христа і „більше слухають Бога, ніж людей”.

В третій частині Листа німецькі біскупы дають відправу всяким „релігійним” фантазіям противників християнства: „Хочуть усунути християнського Бога і на Його місце поставити »німецького« Бога. А чи ж цей Бог інший, ніж Бог других народів? Якщо так, то є стільки богів, скільки рас і народів, отже нема ні одного Бога. Бо правдивий Бог є лише один, найсовершенніше Духове Єство, необмежений Пан усіх народів і часів, вічний Сотворитель усіх річей і Остання Ціль усього, що є нематеріальне та Богу подібне і тужить за батьківщиною душ, як пливучі води за морем”. Разом з християнським поняттям Бога нищиться віру в посмертне життя і почуття моральної відповідальности.

Пастирський Лист кінчиться низкою прохань, що їх скермують німецькі біскупы до свого клиру і до вірних. Просять вірности, послуху, отвертого визнання своєї християнської віри, і то не лише словом, але й ділом, взірцевим християнським життям, християнсько-католицьким вихованням молоді, відважною самообороною й взаємною самопоміччю в цих гірких часах. Просять не зневірюватися й не розчаровуватися, а витривати також у вірності й любові до народу й батьківщини. Просять єдности й згоди серед німецьких католиків, просять їхніх молитов зокрема за молодь, наражену на безліч шкідливих впливів.

Лист підписали три кардинали, три архиєпископы, сімнадцять біскупів і п'ять Апостольських адміністраторів та генеральних вікаріїв.

В пам'ять 950-ліття охрещення України-Руси.

І. Ювілейне свято в Теслугівській окрузі, Дуб. пов.

Гарний соняшний поранок теплого серпневого дня був запоукою того, що ювілейне свято використане буде побожними і свідомими парафіянами Теслугівської округи для заманіфестування свого глибокого привязання до історичної прадідівської віри та народности.

І дійсно, лише соняшне проміння почало золотити зелень дерев, як широкий берестецький шлях, хотіївські лісні стежки, жабокрицькі лугові доріжки та гірська дорога з Волковий-Рогізна заройлися від довгого-довгого ряду поважних-статочних господарів, дівчат і хлопців у мальовничих народніх ношах та веселої шкільної дівтори.

Кінчиться всенічна, що відправляє місцевий настоятель о. Лобачевський, — нарід виходить із церкви, громадиться в гуртки та з великим заінтересованням приймається за читання, перед хвилию розданих брошур, виданих Консисторією з нагоди ювілею.

В короткому часі не тільки храм на 1500 осіб не може вмі-

стити зібраних, але і прилеглий цвинтар з дорогою покриваються морем голів — це нарід, відбувши трьохдений піст, поспішив на урочистість помолитися та виблагати у милосердного Творця щастя і мира для тихої волинської землі. Ось чому свято Марії-Магдалини в сьогоднішній день зібрало такий здвиг народу.

Направду, храм Божий мав вигляд великого улія, обліпленого бджолами у душну літню ніч

О год 10 перезвон сповістив про початок Служби Божої, яку відправляло окружне духовенство на чолі з благочинним прот. В. Уловичем. Симпатичне вражіння робив місцевий хор, співаки якого прибрані були урочисто: дівчата з вінками на головах і довгими різнокольоровими стяжками, а хлопці у синіх шароварах та вишитих сөрочках і підперезані жовтими поясами.

Після євангелії, гарною мовою, у приступній формі та зворушливо свящ. с. Острова о. В. Бартишук звернувся зі словом до вірних. В своїй проповіді о. Василій зясував велике значіння жінки в українській родині, заохочуючи до наслідування у ревності до віри Марії Магдалини. На запричасному проповідував о. настоятель с. Волкові о. Євгеній Паленко, який охарактеризував культурно-цивілізаційне значіння охрещення Руси, а також закликав бути непохитними у вірі і не датися звести нашептам, як колись Христа у пустині спокушувано то хлібом з каміння, то славою, то могутністю.

По закінченні служби Божої, величавий похід, при участі 11 іереїв та 3 дияконів і 5000 люду, під звуки дутої оркестри вирушив на річку для водосвяття.

Незабутнє вражіння залишив п'ять-тисячний похід, який відкривав маєстатичною постаттю, важкою повільною стопою, сивоволосий, сажневого зросту, з довгим чубом та в козацькій свитці 70-літній дід, який ніс хреста. За ним довгим шнуром, у два ряди, парубки, в однакових народніх ношах, несли металеві хоругви, що красно блищали у світлі соняшного дня. По 40-хвилинному поході процесія станула на річці.

Перед водосвяттям виголосив проповідь свящ. с. Жабокрик о. Алексій Улович. Проповідник оповів про перебіг приняття християнства та про дальнішу історію православ'я на наших землях, закінчуючи сьогоднішньою добою.

У поворотній дорозі процесія затрималась коло каплиці Марії Магдалини, де відправлено молебен, після чого місцевий свящ. о. Лобачевський Стефан сказав надхнену промову, в якій порушив болючі сучасні справи Православ'я.

Після того увесь нарід відпровадив процесію до храму і в спокої та надії у бадьорім настрої повернув додому.

2. Ювілейне свято в м-ку Деражному, Костоп, пов.

День воздвиження Хреста Господнього є днем храмового свята Дераженської парафії. Урочистість, яка в останніх роках відбувалася в Деражному в сей день, цього року була усугублена тим, що до храмового свята було пристосовано святкування 950-

літньої річниці хрещення Руси-України. Про велике значіння для нашого православного народу тої історичної річниці, настоятель парафії заздалегідь поінформував своїх парафіян, а за день до ювілею, в неділю перед Воздвиженням, після богослуження, було прочитано народові про життя св. Рівноапостольного Князя Володимира і риняття нашими предками християнської, православної віри.

Народ з нетерпінням очікував того ювілейного дня, отож не дивно, що на передодні свята як старші парафіяни, так рівнож і молодь, взялися дружно до прикраси свого затишного храму і улаштування помосту на р. Горині для освячення води. Раненько, на Чесного Хреста, ще задовго до дзвону, народ з усіх сторін почав сходитися до церкви, так що на початку всенічної, о 7 год. рано, церква була повна. Всенічну правив священник Троїцької парафії м. Степаня о. Л. Малюжкович. Замість кафизм на всенічній, собором духовенства, що складався з священників, було відправлено акафист св. Князю Володимиру. Так само собором було перепроваджено урочистий винос і „чин воздвиження” Св. Хреста. При кінці всенічної церква не могла вмістити того усього народу, що прибув до Деражного, як з ближчих, так і з дальших околиць. До св. сповіді приступило у той день понад 100 осіб вірних. Літургію відправляли собором шість священників: настоятель парафії о. І. Гаськевич, о. І. Радивоник, о. Ф. Рафальський, о. Н. Теодорович, о. Н. Бакун і о. Л. Малюжкович. Після євангелії промову про Хрест та його значіння для християн виголосив свящ. с. Ставка о. Н. Бакун. Після запричасного проповідував настоятель парафії о. І. Гаськевич, Чудово і гармонійно співав Дераженський хор, що придавало надзвичайну красу Богослуженню і підіймало релігійний настрій в народі.

Після Літургії величавий хресний похід, в супроводі кількох тисяч народу, вирушив на р. Горинь для освячення води. Взірцевий порядок підчас походу, чудова погода, дута оркестра, гармонійний хор,—все те робило надзвичайно гарне вражіння і уявляло з себе неописану картину. Повернувши в такому ж порядку до церкви, після освячення води на Горині, багатоліттям Блаж. Митрополиту Діонісію, Архипастиреві Алексію, Єпископові Полікарпу, Урядові Республіки Польської, парафіянам і усім присутнім, а також короткою промовою настоятеля парафії, в якій він, словами св. Володимира, просив у Бога благословення на зібраний народ, закінчилась ювілейна урочистість в Деражному, яка на довго останеться в пам'яті у тих, що були присутні на ній.

3. В Коростовій, Здолбунівськ. пов., 28.VIII.1938 р.

Довідавшись в церкві від о. настоятеля, що за тиждень, у другу неділю, відбудеться у нас урочистість 950-ліття охрещення Руси-України, село наше відразу ожило, заметушилося. Вечорами, після літньої праці, почала сходитися молодь і радитись, як краще урядити свято. Рішено було насамперед прийняти найчисленнішу участь в святі, так щоб не зосталося ані старого ані

Водосвяття в с. Коростовій, Здолбунівськ. пов.,
на урочистості в пам'ять 950-ліття хрещення Руси.

малою в той день у хаті, а щоб всі були в церкві, і тим самим засвідчили свою привязаність до віри й Православної Церкви. Після поради з о. настоятелем, молодь і старші жінки обмірковували, як і де дістати квітів, аби наробити вінків на ікони, що будуть нести в процесії. А вже в суботу, напередодні урочистості, після наради й докладного обговорення справи, на річці будувалась часова капличка, де мала відбутися урочистість. Під вечір зо всіх кінців села громадками йшли діти й несли зелень і квіти, якими старші вбирали дерев'яний остов каплички.

До вечора все скінчено: капличка тонула вся в квітах і вінках, дерев'яна основа її покрита зеленню в переміжку з квітками, а наверху великий хрест оwinуто зеленню і виложено трояндами. По боках звісали тяжкі гірлянди, зпоміж котрих виглядало велике з дроту і квітів „950“.

В селі рух, якийсь дивий і разом приємний настрої. Нетерпляче чекаємо застрішнього дня. Ранній благовіст дає знати, що свято розпочалося. Все село гуртками і поодинці поспішало до церкви; тут знову око приємно вражене вінками з живих квітів, що принесли богобійні жінки й положили на образи. Йде урочиста всенічна, на лицах радісний, як на Великдень, блиск очей, співає повний хор, і возгласи настоятеля, здається, більш урочисті, як завше. По скінченні Служби Божої рушає хресний ход: на чолі хрест і хоругви, ще далі ікони, несені дівчатками, потім ікони, несені малими дітьми, а все в квітах, вінках; за ними брацтво з свічками, далі настоятель, хор—і все те оточене вели-

ким рухомим вінком з квітів, що несли малі діти, і місцевою сторожею вогневою, що йшла по сторонах в блискучих касках. А далі парафіяни. Далеко витягнувся похід, маси людей в релігійному скупченні поважно йшли за село, на річечку, де була пригтована капличка. Тут відправлено урочисто молебін з акафистим Св. Володимиру, посвячено воду, одчитано посланіє Блаженішого Митрополита Діонісія до пастви, а настоятель пояснив значіння ювілейної урочистости. Врешті хресний ход рушив до церкви, де наступило в 2 год. дня закінчення урочистости подякою о. настоятеля присутнім за працю й роздано ювілейну літературу, видану Дух. Консисторією.

Відозва

ДО ВСЕЧЕСНОГО ДУХОВЕНСТВА ВОЛИНСЬКОЇ ЄПАРХІЇ.

Ще раз сердечно прошу Всечесне Духовенство прочитати підчас Богослуження мою відозву, надруковану в ч. 15—16 журн. „Церква і Нарід“ (за біж. рік), відносно зложення офір на закінчення будови Мощаницької св.-Троїцької церкви. Гроші-офіри прошу пересилати на адресу: Комітет Будови Церкви в с. Мощаниці, Здолбунівського п., почта Могиляни над Горинем.

Вже поступили офіри від слідуєчих жертводавців: парафії Білашів 1,50 зл., свящ. Г. Березовського 4,00 зл., парафії Межирич к. Острога 12,25 зл., п. Д. Здройковського 5,00 зл., п. А. Аристархова 5,00 зл., п. З. Тіхонова 3,00 зл., Здолбунівськ. собору 8,90 зл., Здолбунівськ. монастиря 4,10 зл., п. А. С. 3,00 зл., п. А. Т. 2,00 зл., п. Н. Курянової 1,00 зл., п. Д. Зудіна 10,00 зл., п.-о. Архим. Мелітона 5,00 зл. Разом 64 зл. 75 гр.

Свящ. Александер Скоропадський,
настоятель Мощаницької парафії.

Увага! ВСЕЧЕСНІШІ ПАН-ОТЦІ! Пора вже розрахуватись остаточно з Богословською Секцією за книжки, вислані в 1937 році. Вишліть гроші пан-отцям благочинним, про що просить Вас

Управа Богословської Секції
Т-ва ім. м. П. Могили в Луцьку.

Вийшла й продається нова книга:

С. АНТОНОВИЧ.

Короткий історичний нарис ПОЧАЇВСЬКОЇ УСПІНСЬКОЇ ЛАВРИ

Ціна 75 грошів, з пересилкою 1 злот.

За книгою питати по українських книгарнях і на адресу:
Кременець, видавництво „Церква і Нарід“.

ОФІЦІЙНИЙ ВІДДІЛ.

Про відправу молебнів з приводу повернення до Речипосполитої Заользанської Землі.

Волинська Духовна Консисторія. 4 жовтня 1938 р., № 19443.
До пп. оо Окружних Благочинних Волинської єпархії.

У виконання розпорядження Його Високопреосвященства Високопреосвященішого Алексія, Архієпископа Волинського і Крем'янецького, з дня 2 жовтня ц. р., на підставі заряджень Його Блаженства, Блаженішого Митрополита Діонісія, — Духовна Консисторія просить запропонувати пп. оо. настоятелям парафій округи відправити в першу, по одержанні цього, неділю чи день святочний, урочисті вдячні молебни по парафіяльних церквах, з приводу повернення до Речипосполитої Польської Заользанської Землі.

Про участь духовенства в „5-му тижні Народньої Школи“.

Волинська Духовна Консисторія. 5 жовтня 1938 р., № 19526.
До панотців Благочинних Волинської єпархії.

Товариство Будови Народніх Шкіл, за прикладом минулих літ, організувало і в цьому році вже п'ятий „Тиждень Народньої Школи“ — в часі від 2 до 10 жовтня б. р.

Цьогорічний „5-й Тиждень Народньої Школи“ має завданням пропаганду необхідности будови відповідних шкільних будинків та викликати жертвність суспільства на цілі будови шкіл.

Повідомляючи про це, Духовна Консисторія, на підставі резолюції Високопреосвященого Алексія, Архієпископа Волинського й Крем'янецького, з дня 3 жовтня б. р., просить панотців благочинних звернути на повище увагу духовенства і закликати його, як особистою діяльністю і прикладом, так і закликком до вірних в проповідях з церковного амвону, прийняти активну участь в „5-му Тижні Народньої Школи“, шляхом запису в члени Товариства і щедрих пожертв на збільшення його фондів.

Про участь духовенства в урядженні „Дня ощадности“ 30 жовтня б. р.

Волинська Духовна Консисторія. 8 жовтня 1938 р., № 19691.
До Всечесного Духовенства Волинської єпархії.

Рада Центрального Ощадностевого Комітету в Речіпосполитій Польській повідомляє, що 30 жовтня б. р., за прикладом минулих літ, проектується урядження „Світового дня ощадности“ та просить також, аби Всечесне Духовенство Православної Церкви в Польщі виявило свою співучасть в урядженні „Дня Ощадности“ в межах Держави.

З приводу цього, Духовна Консисторія, у виконання розпорядження Його Високопреосвященства, цим закликає Всечесне Духовенство Волинської єпархії до прийняття, як і в попередні роки, діяльної участі в запроєктованій ощадностевій акції, шляхом співпраці з місцевими Комітетами по урядженню „Дня ощадности“ та популяризації піднятої ініціативи серед ширших верств населення.

В неділю 30-го жовтня ц. р. питанню цьому належить присвятити, після служби Божої, церковну проповідь, для вияснення вірним усього значення ідеї ощадности, яко чесноти християнської та однієї з підстав моральности у нашому житті.

В справі видачі метричних актів.

Волинська Духовна Консисторія. 3 жовтня 1938 р., № 19336
До Всечесного Духовенства Волинської єпархії.

На підставі листування органів адміністративної Влади, яке мається в Консисторії, Духовна Консисторія —

1) Стверджує, що, не вважаючи на кількакроткі поручення Консисторії увазі Духовенства, як найуважніше ставитись до справи правильного виписування метрик, — все ще трапляються факти, про які подає згадане листування;

2) Наказує востаннє припинити недбале ставлення до своїх службових обов'язків і жадного, виготованого до видавання, випису метричного не випускати з парафіяльної канцелярії перше, ніж буде перевірений двічі зі записами його в оригіналі;

3) Попереджує, що надалі подібні провини каратимуться адміністративно і грошовими штрафами.

Офіційні відомості по Волинській єпархії.

Високопреосвященим Алексієм, Архієпископом Волинським і
Кременецьким, *нагороджено:*

Благословенною грамотою — солтиса с. Кудлаївки, Кремен. п.,

Луку Ковальчука, за усердіє до Церкви Божої; усіх парафіян церкви с. Ставка, Ковельськ. пов., за ревнотні труди по ремонту церкви; церковного старосту церкви в Тетилківцях, Крем'ян. п., Семена Присяжнюка, за безкорисну працю та допомогу в будові церкви; парафіян церкви в Заборолі, Рів. пов., Івана Гойду та Николая Крейча—за офірування церковних річей до церкви; церковного старосту Чеснохресної церкви м. Ковля Володимира Чеханюка—за довголітню усердну службу.

Похвальним листом — братчика церкви в Антонівцях, Крем. пов., Івана Бойчука за довголітню усердну службу; церковного старосту церкви с. Заброддя, Ковельськ. п., Харитона Бакалюка і церковного старосту церкви в Лучицях, Ковельськ. п., Даниїла Коробку—за корисну і чесну службу; парафіянина церкви с. Заборолі, Рівен. п., Стефана Демчука—за офірування церковних річей до церкви і парафіянина церкви с. Ставка, Ковельськ. пов., Діонісія Калюка—за офірування паникадила.

Преподано Архипастирське благословення: парафіянам церкви с. Ставка, Ковельськ. пов., і парафіянам церкви с. Заборолі, Рівенського пов., за усердіє до церкви Божої.

Згідно прохання почислено заштат: наст. Мирогощської парафії, Дубенськ. пов., митрофорного протоієрея Феодора Шумовського.

Звільнено: священника Ігоря Іванова з посади помічника благочинного Межиріцького благочинія.

Призначено: заст. наст. Мирогощської парафії, Дубенськ. пов., свящ. Николая Любича—вик. об. наст. тієї парафії; наст. Русивльської парафії, Рівенського пов., свящ. Володимира Мироневича — на посаду помічника благочинного Межиріцького благочинія.

Переміщено: наст. парафії в Залісцях Шумських, Крем'янецького повіту, свящ. Лавра Якимовича — на посаду наст. парафії в Кушлині, Крем'янецького пов.

Делеговано: а) для виконування об. наст. парафії: свящ. Василя Бруховського — в Городку, Ковельського пов.; свящ. Іоана Панчука — в Заборолі, Луцьк. пов., і ігумена Николая (Радика) — в Ратневі, Луцького пов.;

б) в поміч наст. парафії: — свящ. Бориса Лібацького — в Зарицьку, Рівенського пов.

Затверджено: свящ. Іоана Давидовича на посаді наст. Св.-Покровської парафії м. Луцька.

Переміщено: а) згідно прохання: псаломщиків парафій Крем'янецького пов.: Жолобецької — диякона Гавриїла Хруленко і Рішнівської — Фотія Арабського — одного на місце другого.

б) для користі служби: псаломщиків парафій Крем'янецького пов.: Лановецької — Афанасія Чубка і Дедеркальської — дияко-

на Іоана Волошина — одного на місце другого.

Хиротонія.

28 серпня 1938 року псаломщика з Дрозднів, Ковельського пов., Авдія Гурського висвячено на диякона.

Некролог.

20 вересня 1938 року помер настоятель парафії с. Полапи Любомльського пов., Іоан Червинський.

ХРОНІКА.

Нова сторінка в історії повоєнної Європи. Примари війни, що зависли було над Європою в кінці вересня б. р. та викликали в різних країнах і різних святинях молитви до Бога про збереження миру, наразі усунено. Політична криза в середущій Європі зльокалізована розчленуванням значної території Чехословаччини з етнографічною більшістю на ній нечеською. На підставі порозуміння між Німеччиною, Англією, Францією та Італією, заключеного в Мінхені 29 вересня 1938 р., Німеччина дістала Судети, територію яких почала обіймати від 1 жовтня б. р.; торкається це територій з явною німецькою більшістю, на решті Судетів мав би до кінця листопаду бути перевений плебісцит. Але в останньому часі Появились відомости, що німці мали б зрезигнувати з плебісциту по порозумінні з чехами, обсадивши до 10 жовтня усю ту територію Судетів, яку Німеччина жадала. Німеччина таким чином придбала 28.000 кв. км. території і 3.600.000 людности на ній, в тім числі 2.811.000 німців і 725.000 чехів.

30 вересня б.р. до Чехословацького уряду звернувся Уряд Речисполитої Польської з ультимативною нотою що до звороту Польщі Заользанського Шлеська. Коли б чехи не погодилися на домагання польські, війна була б неминучою. Але чехи воліли уступити без війни, і 1 жовтня уряд Чехословаччини прийняв у цілій основі ноту польську. Згідно цього, польська військова влада від 14-ої години у неділю 2 жовтня почала обсаджувати Тешин і далі тешинський та фриштатський повіти, які відступлено відразу; в порозумінні з чехословацьким урядом будуть означені ще дальші території з мішаним населенням, де буде переведено плебісцит. Польський уряд з глибокою радістю прийняв до відома факт, що болючий спір між обома народами розв'язано позитивно по думці мирних замірів польського народу; скрізь в Польщі відбулися великі і радісні маніфестації. Неділя 2 жовтня 1938 р. стала історичним днем для частини польських західних етнографічних земель, що досі були під чужим пануванням і з тим днем перейшли до свого національного материка і до своєї власної держави після довгих віків чужинської влади. (Тешинський Шлеск був втрачений Польщею 600 літ тому, в р. 1335). Спірна ще недавно між Польщею і Чехословацькою територія Заользанського Шлеська з польською національною більшістю простором і числом населення не велика — коло одної тисячі квадратних кілометрів і мало що більше як чверть міліона людности. Але це багата промислова країна з важним для трьох держав комунікаційним вузлом у Богуміні, країна не менше цінна для Польщі з огляду на копальни та тяжкий промисл від польського Горішнього Шлеска. У неділю 9 жовтня розпочались в Комарні переговори поміж чехами та мадярами, які теж домагаються від Чехословацьчини відступлення територій з мадярським населенням.

Словацьчина, на підставі порозуміння з чеським урядом, дістала широку автономію з власним урядом, який вже утворено. Останні вістки передають, що на тих же основах, що й Словацьчина, стала автономною, в порозумінні з чехами, Закарпатська Русь, уряд якої утворився в складі посла Бродія (премієр і міністр освіти), сенатора Бачинського (внутр. справи), Фенцика (мін. господарки), о Августина Волошина (здоровля і суспільна опіка) Піщака (справедливість), посла Ревая (мін. шляхів),—склад уряду українсько-московфільський. Таким чином була би створена Чесько-словацько-закарпатська федеративна держава. Чи ця концепція політична в середущій Європі втримається, покаже найближча будуччина.

До всіх цих історичних подій треба додати, що президент Чехословаччини д-р Бенеш уступив зі свого становища, яке уступлення ставлять в зв'язок з можливою

змінюючи дотychczasову заграничну політику чехів, що увійшли б тепер в орбіту впливів і згідних ділань з Німеччиною. Преса рижних напрямків згідно відмічає також, що на новій цій сторінці в історії повоєнної Європи, коли виявилась величезна перевага III Німеччини, в такій же мірі виявилась слабкість Совітів, які просто були виліміновані із міжнародної Європейської політики в ці дні, не дивлячись на те, що мають з Францією і Чехословаччиною військово-політичний союз.

Урочистий молебен в м. Кремянці. У неділю, 2 цього жовтня, в

Кремянецькому Богоявленському монастирі Його Високопреосвященством, Високопреосвященішим Алексієм, Архієпископом Волинським і Кремянецьким, одправлений був у послуженні численного духовенства, урочистий молебен з приводу звернення Заользанського Шлеська Чехословаччиною Польській Державі, а також спасіння від невимовної небезпеки від наближення нової світової війни. Людей у церкві було повно. Гарномійно співав архієрейський хор під орудою регента Ів. Капітонця. В кінці о. архидияконом виголошено многоліття. Перед молебном слово з нагоди історичної події виголошено було прот. Мих. Тучемським.

День іменин Його Блаженства. 3 цього жовтня, в день іменин Його Блаженства, Митрополита Діонісія, відправлено було Архієпископом Волинським Алексієм, в послуженні духовенства, у Богоявленському монастирі м. Кремянця, молебен священомученикові Діонісію з проголошенням многоліття Його Блаженству. На молебні були присутні секретар і урядовці Вол. Дух. Консistorії, педагогічний персонал і учні Вол. Дух. Семинарії.

Справа пастирського листа правосл. єпископату. Комісаріят уряду м. Варшави сконфіскував — як відомо — в липні ц. р. пастирський лист православною єпископату в справі подій на Забужжі. В окружному суді у Варшаві відбулася тепер розправа з того приводу. Суд конфіскату затвердив і переслав акти справи прокураторові для переведення слідства; прокуратура припинила всяке додження в цій справі.

Заява Конференції Польського Єпископату. „Католицька Пресова Агенція“ повідомляє: „З огляду на те, що в пресі появились вістки, ніби акція ліквідації православних церков на території де-яких повітів Люблинського воєводства була узгіднена поміж Урядом, Польським єпископатом і Папським нунцієм у Варшаві, Конференція Польського Єпископату, зібрана у Ченстохові, стверджує, що вище згадані вістки абсолютно не відповідають правді“.

Конфіскація митрополитального „Слова“. По розпорядженню Комісаріату м. Варшави, ч. 40 газети „Сково“ від 25 вересня б. р. було сконфісковано.

Становище УНДО до виборів. Дня 29 вересня ц. р. відбулося засідання Центрального Комітету УНДО, на котрим вирішено взяти участь у виборах до союму і сенату. Після того вибрана Екзекутивою партії мандатова комісія преджила Центральному Комітетові на поодинокі округи кандидатів до союму і сенату, що їх — після короткої дискусії і деяких змін — Центральный Комітет затвердив.

Представники УНДО у премера-міністра. Премер-міністр ген. Славой-Складковський прийняв 27 вересня представників Українського Національно-Демократичного Обеднання в особах голови В. Мудрого й членів екзекутиви інж. Ю. Павліковського й д-ра Волошина. Представники УНДО схарактеризували положення укр. народу в звязку з міжнародною ситуацією й висунули конкретні бажання. На конференції було порушено рівнож і справу виборів до Сейму й Сенату.

Замкнення Укр. Гімназії. Усі заходи що-до врятування Української Гімназії в Кремянці не дали бажаних наслідків, бо мимо всього Українську Гімназію в Кремянці замкнено остаточно. Не зважаючи на це, Т-во Лесі Українки склало скаргу до Найвищого Трибуналу („Волинське Слово“).

Рільничі саботажі. Офіційна „Совітська Україна“ повідомляє про зріст рільничих саботажів. Саботажева акція довела до того, що в Київщині, Виниччині, Харківщині та Миколаївщині не виконано пляну осінніх засівів. 35 земель, призна-

чених на засіви, лежать облогом. Часопис погрожує репресіями „контрреволюційним елементам“, що накликують населення до активного опору проти влади.

Заборона будувати надгробники на кладовищах. Большевицька влада заборонила будувати надгробники релігійного змісту на кладовищах. Дозволяє лише ставити надгробники з гербом СРСР: молотом і серпом або з пятираменною зорею. Недавно большевики заборонили всі релігійні церемонії на кладовищах.

Шевченко в Радянщині. Харківська Книжкова Палата підрахувала видання творів Т. Шевченка в Рад. Україні. За 20 років (1917—1937) появилось там 55 видань Шевченка у 2 і пів мільйонах примірників. За останні чотири роки видано понад півтора мільйона примірників.

Відмовляються поширювати безбожництво. Орган совітського учительства „Учительська Газета“ нарікає на учителів за їх байдужність до протирелігійної пропаганди. До цього висновку дійшла „У. Газета“ на основі відповідей учителів на анкету, переиздану в московській окрузі. На питання „Чи можете поширювати атеїзм?“ 191 учителів на 262-ох відповіло, що дуже мало знає з ділянки безбожництва, щоб вести успішну пропаганду. „У. Газета“ обурюється на комісаріат культури, що не „освідомив“ як слід учителів. Вкінці згаданий орган називає скандалом факт, що в багатьох місцевостях учителі йдуть рука в руку з духовенством, організують разом богослуження і намовляють учнів, щоб ходили до церквн.

Демонстрація антикатолицька у Відні. Як повідомляє ПАТ, гітлерівська молодь у Відні вибила каміннями шибви в палаці кардинала Інніцера та вірвалась до середини палацу, звідкіля викинула на вулицю частину меблів та їх спалила. Вибито було шибви також на пляцу св. Стефана в кам'яниці з мешканцями для духовних. Демонстрація гітлерівської молоді мала місце в той день, коли кардинал Інніцер виголосив в кафедрі св. Стефана казання до каталицької молоді, заклинаючи її до того, щоб „не тільки в серці своїм носила віру католицьку, а щоб виявляла її й назовні“.

Помер Маріян Здоховський, професор і б. ректор Університету Стефана Баторія у Вільні. Покійний був дослідником польської літератури XIX віку і її звязків з європейською літературною творчістю та визначним знавцем взагалі словянських літератур. Але більш ще, як вчений дослідник літератур, проф. Здоховський був філософом морального напрямку, що будував світогляд на засадах етики християнської. Від покійного залишилось багато історико-літературних і філософічних творів, більші з яких: „Байрон і його вік“ (2 томи), „Песимізм і романтизм та підстави християнства“ (2 томи), „Месіянисти і славянофіли“, два томи, присвячені філософії Шатобріана і др.

Православя на Закарпатській Русі. Закарпатська Русь, з огляду на політичний момент, який переживаємо, стала предметом уваги цілої Європи. Подана відомости про становище в тій країні Православної Церкви. Від 1921 р. існує на Закарпатті нова православна єпархія, що стоїть під юрисдикцією сербської патріархії. Духовна опіка сербської церкви над православям на Підкарпатській Русі не датується від недавня й не є чимсь випадковим. Ще в XV ст. Деспот Стефан і Джурадж Бранковіч мали право патронату — від угорських королів — над усіми православними в Угорщині. І коли в першій половині XVIII ст. унія захопила цілу православну Підкарпатську Русь, останніми оборонцями православля були власне серби в особах ієромонаха Софронія, свящ. Григорія, монаха Вісаріона, а головню найактивнішого митрополита Павла Ненадовіча. Та коли унія віднесла остаточну перемогу, останні одиниці, що осталися вірними своїй вірі, несли свої діти до хресту до найближчих сербських священиків.

Ті останки православля на Підкарпатській Русі очевидно були в звязку із сербською церквою. В шематизмі карловецької митрополії з 1910 р. є вичислені місцевості, де живуть православні, що підпадають під юрисдикцію митрополії в Карловицях. Тут між іншим є багато міст із Підкарпат. Руси та Словаччини: Ужгород, Комарно, Триява, Лучинець, Піщани і др. Тому то угорські власті й пізніше приписували тих православних підкарпатських „русинів“, які з початком цього століття переходили на православля, найближчій сербській парохії. І тому то 1911 р. провідники першого великого

переходу на православя (селяни із села Ізе, на чолі з Алексієм Кабальчуком, пізнішим архимандритом) уперше звернулися за поміччю до сербського патріарха в Карловицях.

По прилученні Підкарпатської Русі до Чехословаччини православя стало наглоширитися, тому, що свобода віри була загарантована конституцією. Цілі села переходили масово на православя.

Чехословацький уряд признав православну церкву рівноправною і тим самим сербській православній церкві надано право юрисдикції над цілою тою країною. То право сербської церкви признав також православний нарід на соборі делегатів нових церковних громад 1920 р. рішенням звернутися з проханням до сербської православної церкви, щоб вона перевела організацію цієї нової єпархії. Цим і пояснюється звязок сербської церкви з православям на Підкарпатській Русі.

Року 1929 зорганізовано в Чехословаччині дві православні єпархії, підчинені сербській православної патріархії, а то: чесько-моравсько-шлеська єпархія для чехів і мункачевсько-пряшівська для підкарпатських русинів.

Згідно з урядовою статистикою з 1910 р., в границях обох єпархій було 30.600 православних душ. За статистикою з 1921 р. було їх 73.097, а за останньою статистикою з 1930 р. — 145.585 душ. Те число й далше росте. В метрикальних книгах — з кінцем мин. року — лише підкарпатська єпархія мала 160.000 православних душ, зорганізованих у 120 парохіях, а то: 108 на Підкарпатській Русі, а 12 на Словаччині, із центром в Мункачеві, де й є резиденція єпископа.

Українці на Закарпаті — нарід бідний, але дуже працьовитий, ревний і любить церкву. Найменша церковна громада, коли лише сформується, зараз береться до будови церкви. Важко й подумати, щоб підкарп. „русин“ у неділю або свято не прийшов до церкви на Службу Божу. А підчас Служби весь нарід співає незвичайно гарні підкарпатсько-руські напиви. Тою любовію народа до церкви пояснюється, що за останніх 20 років збудовано в цій єпархії понад 120 церков та створено 5 нових монастирів (2 жіночі й 3 мужеські). Один жіночий має понад 100 монахинь. За останній час він є на цілу околицю осередком не лише релігійної, але культурної й промислової праці: має добре поставлений варстат килимів, електричний млин і став, а багато сестер покінчило шпитальні курси. А знову мужський монастир у Владимиріві має модерну друкарню і видає релігійну газету та церковні книги.

У єпархії — біля 35 нових священників, що покінчили сербську богословію. Всі вони молоді люди. А решта — то головним чином гімназіяльною освітлені — й вони являються правдивими провідниками народу, і нарід їх дуже поважає... Священство рекрутується виключно з місцевих. Ні одного серба нема в єпархії, крім єпископа та декого з прислуги. Є яких десять росіян-емігрантів священників — і то все.

Першим єпископом на Підкарпатській Русі був митрополит загребський Досифей, який був там 1921 р. адміністратором. Після нього адміністрували там єпископ бачванський Іриней, єпископ прізьренсько-злетовський Серафим і вкінці митрополит скоплицький Йосиф. Першим підкарпатським єпископом був Дамаскин від 1931 р. Цими днями він виїздить у нову єпархію до Америки, а на його місце виїде новопоставлений єпископ Володимир Раїч.

Адреса Редакції:

m. Krzemieniec, Wołyński Konsystorz Duchowny
Redakcja dwutygodnika „Cerkwa i Narid”

ПЕРЕДПЛАТА: річна 8 зл., піврічна 4 зл., квартальна 2 зл., місячна 80 гр. Окреме число—40 гр.

ОГОЛОШЕННЯ: ціла сторінка—25 зл., $\frac{1}{2}$ стор.—15 зл., $\frac{1}{4}$ стор.—8 зл., $\frac{1}{8}$ стор.—5 зл.
Дрібні оголошення по 10 гр. за слово

Гроші надсилати наkonto чекове Волинської Духовної Консисторії — П. К. О. № 140.288, або переказами на адресу:
m. Krzemieniec, Wołyński Konsystorz Duchowny.

Видавець — *Волинська Духовна Консисторія.* Відп. редактор — *В. Квасницький.*